

Əsrlərin yadigarı

Əsrlər boyu müxtəlif mədəniyyətlərin, dini inancların ahəngdarlıqla qovuşaraq mükəmməl harmoniya yaratdığı əfsanəvi məkan olan İçərişəhər tariximizin daş yaddaşdır. Bura çoxəsrlik mədəniyyətimizin rəmzlərindən biri və ölkəmizin Orta əsrlərdə yüksək səviyyədə inkişaf etmiş şəhərsalma sənətinin misilsiz yadigarıdır.

Unikal məkandakı Qız qalası, Şirvanşahlar Saray Kompleksi, məscidlər, karvansaralar və digər tarixi abidələr Azərbaycan memarlığının parlaq nümunələridir.

Tariximizə xüsusi həssaslıq göstərən Ulu Öndər Heydər Əliyev bu muzey-şəhərə hər zaman qayğı ilə yanaşırdı. İçərişəhərin mənəvi dünyamızdakı yeri və rolunu düzgün qiymətləndirərək onun qorunması və mühafizəsi üçün əhəmiyyətli addımlar atırdı. Təsədüfi deyil ki, Ulu Öndərin siyasi iradəsi ilə İçərişəhər hələ 1977-ci ildə Tarix-Memarlıq Qoruğu statusu almışdı. 1985-ci ildə isə Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu elan edilmişdi.

Azərbaycan xalqının milli sərvəti

İçərişəhər keçmiş sevgimizin simvolu, tarixi yaddaşımızın canlı salnaməsidir. Doğma Bakının ən dəyərli incisidir. Prezident İlham Əliyev paytaxtımızın nadir, özünəməxsus tarixi memarlıq simasının olduğunu dəfələrlə vurğulamışdır. "Bakının memarlığı bizim milli sərvətimizdir" deyən dövlət başçısı hər bir tarixi binaya, tikiliyə böyük diqqət və qayğı ilə yanaşdığını bildirmişdir. Açıq səma altında muzey kimi fəaliyyət göstərən İçərişəhərin isə unikallığının qorunub saxlanılması üçün fərman və sərəncamlar imzalamışdır. Bu gözəl məkan 22 hektar ərazidə amfiteatr üslubunda inşa edilmişdir. Onun unikallığı həm də şəhərin daxili məhəlli strukturlarındadır. Qazıntılar zamanı eramızdan əvvəl III-I əsrlərə aid küpə, eramızdan əvvəl IV-I əsrlərə aid saxsı qab qırıqları, dəmir ox ucluqları, Dəmir dövrünə aid gildən qadın fiquru və Antik dövrə aid sütun altlıqları tapılmışdır. Bu da tədqiqatçıların araşdırmalarına görə, İçərişəhərin şəhər kimi formalaşma dövrünü ən gec antik dövrə eyniləşdirməyə imkan vermişdir.

Bakı liman şəhəri kimi mövcud idi. İçərişəhər ərazisində sənətkarlıq və ticarət geniş inkişaf etmişdi. Güclü zəlzələ nəticəsində Şamaxı şəhərinin dağılmasından sonra Azərbaycanın şimal-şərqində yaranmış ilkin feodal dövləti olan Şirvanşahlar dövləti Bakıya köçmüşdür. Bu köçürmədən sonra İçərişəhərin həyatında dönüş dövrü başlamışdır. Şirvanşahların hakimiyyəti dövründə Bakıda çoxlu inşaat işləri həyata keçirilmiş və şəhər inkişaf etmişdir. Qala divarları inşa edilməklə şəhərin

müdafiə sistemi gücləndirilmişdir. XV əsrdə Şirvanşahların iqamətgahının tikintisinin başa çatmasından sonra şəhərin ictimai-siyasi və mədəni mərkəz kimi rolu xeyli artmışdır. Ümumilikdə tədqiqatçıların yazdıqlarına görə, Orta əsrlər Bakısının ən yüksək inkişaf mərhələsi XV əsrə düşür.

XIX əsrin sonları - XX əsrin əvvəlləri Bakıda neft bununun yaşanmasından sonra isə şəhər genişlənir, insanlar İçərişəhər divarlarından kənarda da sıx məskunlaşmağa başlayır. Məhz "İçərişəhər" anlayışı da bayır şəhərin formalaşmasından sonra yaranır. Neft gənilərindən zənginləşən Bakı milyonçuları XX əsrin əvvəllərində bir-birinin bəhsinə qala divarlarından kənarda gözəl binaların inşasına başlayırlar. Bu tikinti işləri çox təəssüf ki, qala divarlarının birinci cərgəsinin sökülməsi və daşlarının satılmasından sonra daha böyük vüsət alır. Bundan sonra qədim Bakının görünüşü də dəyişir. XIX əsrin sonlarında və XX əsrin əvvəllərində Bayırşəhərdə barokko, qotik, klassik, neoklassik memarlıq üslublarını əks etdirən bir çox avropasayağı bina tikilir və Bakı böyüməyə başlayır.

Bakı milyonçuları bir tərəfdən şəhəri genişləndirib gözəlləşdirir, digər tərəfdən isə özləri də hiss etmədən qədim şəhərin böyük tarixinə, zəngin mədəniyyətinə xələl gətirir, laqeydlik göstərirdilər. Əslində, İçərişəhər Bakının qəlbində keçmiş əks etdirən mədəni irsimizin yadigarı idi. İçərişəhərə laqeyd münasibət sovet dövründə də müəyyən qədər davam edir və burada təbii ki, erməni hiyləgərliyi, tariximizə qarşı bu millətin düşmənçiliyi az rol oynamır.

1952-1957-ci illərdə İçərişəhərin qala divarları ilk dəfə bərpa edilir. Otən əsrin 70-80-ci illərində bu tarixi məkanın statusu ilə bağlı müvafiq addımlar atılır.

Milli dəyərlərə sevgi

Uzun əsrləri adlayan sənət incilərimiz, tarixi abidələrimiz

həssas münasibətə, qayğıya möhtacdır. Onların dağıdılıb tar-mar edilməsinə göz yumsan, zamanla məhv olub sıradan çıxacaqlar. Amma qayğı göstərsən, qəlbini sevgisini versən, əsrlərin o üzündən gələn bütün gözəlliklərini önündə sərgiləyəcəklər. Bu mənada Prezident İlham Əliyevin diqqət və qayğısı, Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın himayəsi İçərişəhərə yeni həyat verdi. Azərbaycan Prezidentinin İçərişəhərin qorunması məqsədini əsas tutan 10 fevral 2005-ci il tarixli sərəncamı açıq səma altındakı bu muzey-şəhəri layiq olduğu görkəminə, abadlığına, səliqə-sahmanına gətirdi. İçərişəhər tarixlə müasirliyin harmoniyasını, milli-mənəvi dəyərlərimizin ruhunu özündə əks etdirən möhtəşəm mənzərə kimi bütün gözəlliklərini açıb göstərdi.

Dövlət rəhbərinin müvafiq sərəncamı ilə "İçərişəhər" Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsi yaradıldı. Belə bir qurumun yaradılmasında əsas məqsəd qədim şəhərdə abidələrin və bütövlükdə memarlıq-şəhərsalma kompleksinin lazımı səviyyədə qorunub saxlanmasının və gələcək nəsillərə çatdırılması üçün özündə mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanlarının funksiya və səlahiyyətlərini birləşdirən unikal idarəetmə sisteminin təşkil olunması idi. Və bu niyyət qısa zamanda özünü doğrultdu. Qoruğun mədəni turizm potensialının artırılması məqsədilə onun mədəniyyət və incəsənət mərkəzinə çevrilməsi istiqamətində çoxsaylı tədbirlər görüldü. Burada yeni muzey ekspozisiyaları açıldı. Ənənəvi incəsənət və sənətkarlığın inkişafının dəstəklənməsi istiqamətində addımlar atıldı. 2019-cu ilin mayında Prezident İlham Əliyev tərəfindən İçərişəhərlə bağlı fərman imzalandı. Həmin fərmanda mədəni irs abidələrinin mühafizə zonalarını müəyyən etmək, qorumaq, konservasiya işləri, mədəni sərvətlərin qabaqlayıcı mühafizə dərəcəsinin tətbiqi və bir çox məsələ öz əksini tapdı.

Hər bir azərbaycanlının qəlbində qürur hissi doğuran bu "muzey-şəhər" ölkəmizin UNESCO-nun Ümumdünya İrs Siyahısına daxil edilmiş ilk tarixi abidəsidir. İçərişəhərin Qız qalası və Şirvanşahlar sarayı kompleksi ilə birgə UNESCO-nun 2000-ci ildə keçirilmiş Ümumdünya Mədəni İrs Komitəsinin 24-cü sessiyasında Ümumdünya İrs Siyahısına salınması onun ümumbəşəri dəyər kimi qəbul edilməsinin və layiqincə qiymətləndirilməsinin göstəricisi oldu.

Hər parçası bir tarixdir

İçərişəhərdə yerləşən məşhur memarlıq abidələri - Qız qalası, Qala divarları, Şirvanşahlar Saray Kompleksi, Məhəmməd məscidi, Multanı, Buxara və kiçik karvansaralar, məscidlər, hamamlar, muzeylər və digər memarlıq abidələri öz orijinallığı və təkrarolunmaz gözəlliyi ilə bəşər mədəniyyəti inciləri sırasında xüsusi yer tutur.

İçərişəhərdə mövcud olan tarixi abidələr dünya, ölkə və yerli əhəmiyyətli olmaqla 3 qismə bölünür. Qız qalası, Şirvanşahlar sarayı, Məhəmməd məscidi kimi abidələr dünya əhəmiyyətli qrupa aiddir. Ölkə əhəmiyyətli abidələr isə qismən muzeyləşdirilərək funksiyasına uyğun müstəqil obyektə çevrilir. Buna karvansaraları, məscidləri və hamamları nümunə göstərə bilərik. Yerli əhəmiyyətli abidələrdə isə qarışıq muzeyləşdirmə aparılaraq, müxtəlif növ ekspozisiya kompleksləri cəmləşdirilir. Bunu XIX - XX əsrin yaşayış binalarında görmək olar.

İçərişəhərin özəlliyi həm də bundadır ki, burada tarix bitmir, əksinə, davam edir. Keçmiş, bu gün və gələcək bu məkanda qovuşur. İçərişəhərdəki yaşayış evlərində indi də sakinlər yaşayır və bu tarixi məkanın hər biri misilsiz sərvət qədər qiymətli olan abidələri kimi adət-ənənələri, həyat və məişət ruhu da nəsillərdən nəsillərə ötürülür. Əsrlər əvvəl olduğu kimi, bu gün də İçərişəhərdə dükən-bazar, Azərbaycan mətbəxinin unudulmaz dadını qoruyan ictimai-iaşə məkanları, sənətkarlıq köşkləri və s. fəaliyyət göstərir. Bəzən insanlar unudurlar ki, tarixi məkandadırlar və hər gün XII, XV, XVII əsrlərin abidələri ilə ünsiyyətdə olurlar. Bu məkan canlı orqanizm kimi öz təbii halında əsrlərdən-əslərə qucaq açır.

İçərişəhərin əsrarəngiz ruhunu şəhərimizin qonaqlarına göstərmək üçün burada mütəmadi kütləvi tədbirlər, maraqlı festivallar keçirilir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyeva tez-tez İçərişəhərə baş çəkərək burada aparılan işləri birbaşa nəzarətdə saxlayırlar. Yerli sakinlərlə görüşür, onların istək və arzularını dinləyirlər.

Bura ruhumuzun şəhəridir. Bakının qəlbində keçmiş əks etdirən mədəni irsimizin yadigarıdır.

*İradə ƏLİYEVA,
"Azərbaycan"*